

EWAGRIUSZ z Pontu, *Pisma ascetyczne*, t. 1, tłum. K. Bielawski, M. Grzelak, E. Kędziołek, o. L. Nieścior, A. Ziernicki, „Źródła Monastyczne” 18, Tyniec-Kraków 1998, Wydawnictwo Benedyktynów, ss. 432.

Wyżej wymieniona publikacja stanowi kolejny – XVIII już tom z serii „Źródła Monastyczne”, redagowanej przez ks. Marka Starowieyskiego, a wydawanej przez Benedyktynów Tynieckich z Krakowa. Obecny zawiera przekład 13 pism ascetycznych Ewagriusza z Pontu, traktujących na temat ascezy oraz ludzkiego wstępowania ku Bogu. Zasadniczo wszystkie pisma Ewagriusza zawierają liczne wątki ascetyczne, jednakże prezentowane w obecnym tomie najlepiej ukazują go jako teologa, będącego mistrzem nie tylko w opisywaniu ascetycznej wędrówki człowieka do Boga, ale i zstępowania Boga do człowieka.

Na samym początku zostały umieszczone skróty (ss. 7-10) dzieł Ewagriusza z Pontu oraz innych publikacji cytowanych w prezentowanej pozycji. We wstępie (ss. 11-45) o. Leon Nieścior przedstawia najpierw biografię Ewagriusza (ss. 11-23), a następnie streszcza w zarysie sformułowaną przez niego ascetyczną i mistyczną doktrynę (ss. 23-36), by w kolejnej części (ss. 36-44) wstępu przedstawić krótką charakterystykę wszystkich jego pism w porządku tematycznym. Jednak, jak sam zaznacza, uporządkowanie takie jest dosyć względne, z racji trudności wynikających z wielotematyczności pism Ewagriusza: punktem zamykającym wstęp są uwagi ogólne do przekładu (ss. 44-45).

Po wstępie następuje starannie opracowana obszerna bibliografia (ss. 47-85), zawierająca najpierw edycje poszczególnych pism Ewagriusza według *Clavis Patrum Graecorum* ze wskazaniem ich najnowszych tekstów krytycznych oraz ich przekładów starożytnych i współczesnych (ss. 47-72), a następnie w układzie alfabetycznym autorów związanych z nimi opracowań (ss. 73-85).

Same przekłady pism Ewagriusza poprzedzone są tłumaczeniem jego żywota autorstwa jego ucznia Palladiusza pt.: *O życiu Ewagriusza – Vita Evagrii* (ss. 89-106), przełożonego przez o. Leona Nieściora. Za podstawę przekładu posłużyła koptyjska wersja *Historii dla Lausosa* we francuskim tłumaczeniu A. de Vogüé’go i komentarzem G. Bungego, wydana przez Amélineau (A. de Vogüé – G. Bunge, *Palladiana III, II. La Vie d’Évagre*, „Studia Monastica” 33:1991, 8-21), która w wersji greckiej znana jest jako *Historia Lausiaca*.

Kolejnym tekstem jest *Wybór Apoftegmatów – Apophthegmata* (ss. 107-112), w przekładzie s. Małgorzaty Borkowskiej, które związane są z imieniem Ewagriusza; zostały one przedrukowane z IV tomu „Źródła Monastycznych”. Następną część zbioru stanowią *Listy Ewagriusza z Pontu – Epistulae* (ss. 113-202), które zostały przetłumaczone przez Arkadiusza Ziernickiego oraz o. Leona Nieściora. Zamieszczony przekład *Listów* (ogółem jest ich 62) opiera się – w tych miejscach, które zachowały się w oryginale na fragmentach greckich. Pozostałe części, zachowane w wersji syryjskiej, przeło-

żono w oparciu o tłumaczenie niemieckie. W przekładzie *Listów* korzystano także miejscami z retranslacji greckiej F. Frankenberga.

Kolejnym przełożonym pismem jest traktat *O praktyce [ascetycznej] – Practicus* (ss. 203-232), w przekładzie Emilii Kędziorek. Został on dokonany na podstawie edycji Sources Chrétiennes, podobnie zresztą jak i kolejny tekst Ewagriusza *O poznaniu – Gnosticus* (ss. 233-248), przełożony przez Krzysztofa Bielawskiego; zaginione oryginalne fragmenty zostały uzupełnione tłumaczeniami z tekstu francuskiego, zamieszczonego we wspomnianej już edycji, będące rekonstrukcją całości. Przekład traktatu *O modlitwie – De oratione* (ss. 249-280) w tłumaczeniu Krzysztofa Bielawskiego opiera się na *Filokaliach*, zaś kolejnego pisma zatytułowanego *Trzy rozdziały o modlitwie – Capita tria de oratione* (ss. 281-284), w przekładzie o. Leona Nieściora, na łacińskim tłumaczeniu syryjskiej wersji, wydanej przez I. Hausherra. Kolejne dwa pisma Ewagriusza: *Do mnichów mieszkających we wspólnotach – Sententiae ad monachos* (ss. 285-300), a także *Napomnienie dla dziewicy – Ad virginem* (ss. 301-308), zostały przetłumaczone przez Marka Grzelaka, który posłużył się edycją H. Greßmanna. Natomiast tekst *Podstawy życia monastycznego i ich rola w osiągnięciu wyciszenia – Rerum monachalium rationes* (ss. 309-322), został przetłumaczony przez tegoż samego tłumacza w oparciu o edycję J. Migne'a. Z kolei pismo *O mistrzach i uczniach – De magistris et discipulis* (ss. 323-328), przetłumaczone również przez Marka Grzelaka, opiera się na edycji P. van den Vena.

Kolejny przekład o. Leona Nieściora *O różnych rodzajach złych myśli – De malignis cogitationibus* (ss. 329-374), oparty został w części pierwszej na edycji J. Migne'a, z uwzględnieniem drobnych modyfikacji w *Filokaliach*, w których m.in. tytuł tego pisma brzmi: *O rozeznawaniu namiętności i myśli*. Dalsza część tłumaczenia oparta została o edycję J. Muylersa. Na edycji J. Migne'a opiera się także przekład pisma *O ośmiu duchach zła – De octo spiritibus* (ss. 375-406), dokonany przez o. Leona Nieściora, w skład którego wchodzi następujące części: *O obżarstwie* (ss. 377-380), *O nieczystości* (ss. 381-385), *O chciwości* (ss. 385-387), *O gniewie* (ss. 387-390), *O smutku* (ss. 390-393), *O acedii* (ss. 393-395), *O próżności* (ss. 395-398) i *O pysze* (ss. 398-403). Pismo *O wadach, które przeciwne są cnotom – De vitiis quae opposita sunt virtutibus* (ss. 407-414), które przełożył Marek Grzelak, w tradycji tekstowej, reprezentowanej przez Migne'a, przypisuje się Nilowi Synajcie, a jego adresatem jest ten sam mnich Eulogiusz, któremu autor dedykuje *Traktat dla Eulogiusza*. Dzisiaj jednak za autora *De vitiis* uważa się Ewagriusza z Pontu. Prezentowane pismo w całości zostało przetłumaczone w oparciu o edycję J. Migne'a.

Teksty przekładów zostały starannie skomentowane przez liczne przypisy objaśniające poszczególne osoby i pojęcia oraz odsyłające do paralelnych miejsc biblijnych, a także do opracowań dzieł Ewagriusza. W końcowej części omawianej pozycji zamieszczono jeszcze wykaz skrótów używanych w indek-

sach (s. 415). Całość zaś została opatrzona indeksami: biblijnym (ss. 417-426) oraz rzeczowym (s. 427-430). Akapity niektórych pism, dla jasności lektury zostały oznaczone numerami.

Podsumowując należy stwierdzić, iż czytelnik otrzymał kolejną, bardzo dobrze opracowaną pozycję, przybliżającą nauczanie Ewagriusza z Pontu dotyczące ascezy nie tylko wąskiemu gronu profesjonalistów, ale i ogółowi zainteresowanych. Jest ona także kontynuacją dobrze już znanej serii „Źródła Monastyczne”.

Paweł Woźniak – Lublin

Gabriel BUNGE, *Ewagriusz z Pontu Mistrz życia duchowego. Modlitwa ducha. Acedia. Ojcostwo duchowe*, tłum. J. Bednarek – A. Jastrzębski – A. Ziernicki, redakcja naukowa – L. Nieścior, „Źródła Monastyczne” 19, Tyniec-Kraków 1998, Wydawnictwo Benedyktynów, ss. 414.

Badania patrystyczne ostatnich lat przynoszą coraz głębsze zmiany w naszym rozumieniu wielu autorów starożytnych. Zawdzięczamy to licznym i cennym odkryciom, wśród których niewątpliwie najważniejsze dotyczy osoby i dzieła Orygenesa. Ten jeden z największych geniuszy na przestrzeni całych dziejów Kościoła, niegdyś potępiany za rzekome herezje i wskutek tego niemal nieznany, dziś cieszy się powszechnym szacunkiem jako jeden z największych teologów i mistyków chrześcijańskich. Innym ważnym osiągnięciem patrystyki jest zgłębienie dzieł żyjącego w IV w. Ewagriusza z Pontu. Był Grekiem, wykształconym i utalentowanym filozofem i teologiem, słynnym kaznodzieją, podejmującym skuteczne polemiki z arianami i wspierającym swoim talentem biskupią posługę św. Grzegorza z Nazjanzu. Mając blisko 40 lat usunął się najpierw do Jerozolimy, a potem na pustynię egipską w okolice Aleksandrii, gdzie zasłynął jako duchowy przewodnik licznych mnichów, szukających u niego kierownictwa duchowego na drodze ku zjednoczeniu z Bogiem. W swym nauczaniu czerpał z osiągnięć monastycyzmu egipskiego, będąc zarazem jego współtwórcą.

W Polsce dopiero w 1998 r. ukazały się tłumaczenia kilku dzieł Ewagriusza z Pontu („Źródła Monastyczne” 18, Tyniec-Kraków 1998). Natomiast do dotychczasowych opracowań, obejmujących nieliczne artykuły i książkę ks. Leona Nieściora (*Anachoreza w pismach Ewagriusza z Pontu*, Kraków 1997), dołączają udostępnione w jednym tomie tłumaczenia 3 dzieł Gabriela Bungego OSB. Jest to znaczne powiększenie polskojęzycznej literatury ewagriuszowskiej, tym bardziej cenne, że ich autor jest wybitnym w skali światowej znawcą zarówno Ewagriusza, jak i literatury patrystycznej dotyczącej życia duchowego.